

TONGORI ZSÓFIA¹**A Török Áramlat gázvezeték és Törökország vezetékes gázszállításban rejlő potenciális lehetőségei**

Energiabiztonsági dilemmák a Török Áramlat gázvezetékkel kapcsolatban

The Turkish Stream pipeline and Turkey's potential possibilities in natural gas transport

Energy security dilemmas of Turkish Stream gas line

Absztrakt

Jelen tanulmány Törökország földgáz-tranzitban rejlő lehetőségeivel, valamint a Török Áramlat projekt megvalósulásának különböző perspektíváival foglalkozik. Ankara szerepe és ambíciói ebben a kontextusban világosak, az ország meghatározó energia-csomóponttá szeretne válni. Erre minden esélye meg is van, hiszen földrajzi fekvése, a meghatározó energiahordozók (olaj, földgáz) területi eloszlása, valamint a már működő, építés alatt álló és a tervezett olaj- és gázvezetékek rendszere teljes mértékben alkalmassá teszik a feladatra. A Törökország területén áthaladó vezetékek egyrészt szolgálhatják az európai forrásdiverzifikációs törekvéseket, amennyiben az orosz gáz alternatívájaként összekötik Európát a Kaszpi-tengeri vagy akár a közel-kelet gázzal. Másfelől lehetőség az orosz gázpiac számára, mely új útvonalakat és új partnereket keres gázexportjához.

Kulcsszavak: Törökország, Török Áramlat, energiabiztonság, földgáz-tranzit

Abstract

This paper analyses Turkey's natural gas transit possibilities and different realisation perspectives of Turkish Stream Project. The ambitions and role of

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: tongori.zsobia@uni-nke.hu ORCID: 0000-0002-9661-4132

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

Ankara are clear in this context, their intent is to become a significant energy hub. Turkey has all the potential to realize this, since its geographical location, territorial dispersion of fossil fuels (oil, natural gas) and the oil and gas pipelines already functioning, planned and under construction makes her highly suitable for this role. On the one hand, the pipelines running through Turkey can serve European source diversification ambitions if they connect Europe to either Caspian or Middle East natural gas as an alternative to Russian gas. On the other hand, it is an opportunity and alternative for the Russian natural gas market looking for new lines and partners to further improve its exports.

Keywords: Turkey, Turkish Stream, energy security, natural gas transit

GEOPOLITIKA ÉS ENERGIABIZTONSÁG

A 21. század egyik legfőbb biztonságpolitikai és egyben geopolitikai kihívása az energiabiztonság, hiszen a modern gazdaságok működésének alapvető feltétele az energiahordozókhoz való hozzáférés. A globális függőség rendszere az energiabiztonság tekintetében egyértelmű, fontos geopolitikai vetülettel bír a termelők és a felhasználók részéről egyaránt. Az energiahordozók „biztonságiasításának” problémája az egyes országok energiahordozókkal való ellátottságával, valamint függőségével magyarázható. Mivel földrajzi eloszlásuk a világban meglehetősen egyenetlen, a nemzetközi politikai napirendek állandó konfliktusforrásává vált. A globális gazdaságok működésének sarokpontja az energiához való hozzáférés, valamint a nyílt és átlátható energiapiacok megléte. Ebben a relációban az energiabiztonság fogalomköréhez leginkább köthető feltételek: az ellátási források diverzifikációja, a megbízható szállítások, a folyamatos rendelkezésre állás, valamint az infrastrukturális létesítmények fizikai biztonsága. Egy másik dimenzióban az energiabiztonság szempontjából megkülönböztetünk exportáló, és importra szoruló országokat, valamint a kettőt összekapcsoló tranzitországokat. Ezen országok területein fontos szállítási útvonalak haladnak át.

Törökország elhelyezkedéséből adódóan mindig is az „összekötő” jelleg volt az, melyet kiemelhetünk. Az energiaellátás szempontjából az ország természetes hidat képez az energia-exportőrök és importőrök között. Ankara a világ legnagyobb földgázkinccsel rendelkező országai (Irak, Irán, Oroszország, Azerbajdzsán, Kelet-Mediterráneum) és az egyik legnagyobb gázfogyasztó, az európai kontinens találkozásánál helyezkedik el. Mindezek mellett saját belső gázfogyasztása évről évre növekszik. Vagyis Ankara összekapcsolhatja a 113 trillió köbméteres kínálati és a 435 milliárd köbméter keresleti igénnyel fellépő Európai Unió piacot. Ily módon a vezetékes gázszállításban is nélkülözhetetlen szereplővé válhat. Vagyis optimális esetben erősödne az energiabiztonság, diverzifikálódna az útvonalak, és ebből mind az EU, mind a török fél, valamint az exportőrök profitálhatnának. Törökország természetesen szeretne élni ezzel a geostratégiai lehetőséggel, és megcélozta a potenciális gázelosztó szerepét. A különböző

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

nemzetközi gázszállítási projektek, a már működő, és a tervezett vezetékhalózat megvalósulása után ez minden bizonnyal be is következik, hiszen változatos beszerzési forrásokkal, növekvő import kapacitással, ezáltal egy erős gáz-importstruktúrával fog rendelkezni. A török gázpiac belső fejlesztése és az ezzel kapcsolatos liberalizációs lépések is egyértelműen mutatják, hogy Ankara jó úton halad a gázcsomóponttá válás irányába.² Törökország számára tehát geopolitikai kitérés lehetőség az energia tranzit, különösen a Déli Gázfolyosó³ megépítése, mely által elsőként juthat el a Kaszpi-tengeri gáz Európába.⁴ Ahhoz azonban, hogy Ankara energia-nagyhatalommá váljon, nem elég a kedvező földrajzi fekvés, figyelembe kell vennie az energiapiac nemzetközi – elsősorban EU-s – normáit, szabályait.

A téma szempontjából Azerbajdzsán és Oroszország kivételes fontossággal bírnak. Ezen országok a török gázpiac fejlődésének, fejlesztésének kulcsfontosságú szereplői. Hatásuk mind a geopolitika, mind az energiabiztonság területén figyelemre méltó. Azerbajdzsán közelsége, és partneri kapcsolatai Ankarával már évtizedek óta meghatározó részei a török energiapolitikának. A BTC olajvezeték (Baku-Tbiliszi-Cehan Crude Oil Pipeline), a BTE gázvezeték (Baku-Tbiliszi-Erzurum Natural Gas Pipeline), valamint az építés alatt álló TANAP (Trans-Anatolian-Natural Gas Pipeline Project) vezeték forrása azeri szénhidrogén. Ankara részéről már önmagában is az egyik legnagyobb kihívás egy hazai fenntartható gázpiac megvalósítása, különösen, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy Törökország az egyik leggyorsabban növekvő gázpiac a világon. A török Energia és Természeti Erőforrások Minisztérium adatai szerint az ország 2030-ig meg fogja duplázni a földgázfogyasztását.⁵ Azerbajdzsán ebből a szempontból kiemelkedően fontos partner, hiszen „testvéri” viszonya Ankarával nagyban hozzájárul az ország energiabiztonságához, valamint kulcsfontosságú tényező egyrészt a hazai másrészt a regionális energiateranszítban. Oroszország sem új szereplő a török gázimportban. Az ún. Nyugati és a Kék Áramlat vezetékek rendszerein keresztül – 1987 és 2005-óta – folyamatos az orosz gáz jelenléte a török gázpiacon.⁶ Ezen vezetékeknek csupán a belső török gázfogyasztásban van szerepük, a tervezett Török Áramlat – mely az elveszejtett Déli Áramlat utóda – csövein érkező gáz azonban az Európai Unió gázpiacán is megjelenhet.

A DÉLI GÁZFOLYOSÓ ÉS A TANAP GÁZVEZETÉK

A Déli Gázfolyosó koncepció az európai gázdiverzifikáció egyik alappillére. Az elképzelés szerint csökkenteni kell Európa orosz gáztól való függőségét, mégpedig Kaszpi-tengeri

²Turkish Energy Market Outlook, in: <http://www.wec2016istanbul.org.tr/assets/2016/energy-report.pdf>, letöltés ideje: 2016. október 18.

³ erről bővebben a következő fejezetben

⁴ Turkey and the regional energy security on the road to 2023, in: <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/turkey-and-regional-energy-security-on-the-road-to-2023-summer-2013-en.pdf>, letöltés ideje: 2016. november 20.

⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, letöltés ideje: 2016. november 1.

⁶ uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

gázzal helyettesítve azt. Az eredeti tervek szerint azeri, kazah, és törkmén gázzal bizonyos mértékig kiváltható lenne az orosz gáz mennyiségének egy része. A Déli Gázfolyosó legismertebb terve a Nabucco vezeték volt, mely Azerbajdzsánból, Törökországon keresztül egészen Bécsig szállított volna gázt. A projekt megtestesítette az orosz gáztól való függés alternatíváját, és évekig élvezte Brüsszel támogatását. 2013-ban azonban pénzügyi, illetve politikai támogatás híján végleg lekerült a napirendről. Az azeri gáz Európába történő eljuttatásának céljából építik a TANAP vezetékét, mely a tervek szerint 2018-tól szállíthat gázt.⁷ Törökország és Azerbajdzsán még 2012-ben megállapodott a transzantóliai vezeték megépítéséről, mely üzembe helyezése után a török-görög-bolgár határig szállít majd gázt Azerbajdzsánból. Mivel nyomvonala Törökország területén nagyjából párhuzamosan haladt volna a Nabuccoval, komoly riválisnak számított. 2015 márciusában a vezetékét ténylegesen el is kezdték építeni, jelenlegi tervek szerint 2018-ra készül majd el. Kezdetben évi 16 milliárd köbméter kapacitással, majd folyamatosan bővülő évi 31 milliárd köbméterrel. Érdemes megjegyezni, hogy a tervezett 16 milliárd köbméterből 6 milliárd köbméter Törökországon belül marad majd, saját belső fogyasztását kielégítendő, az Európába juttatott gáz mennyisége tehát 10 milliárd köbméter lesz. Ez a szám az összeurópai gázfogyasztáshoz képest elenyésző – mindössze 3% –, viszont a dél-kelet-európai országok viszonylatában a vezeték fontossága megkérdőjelezhetetlen. A projekt megépítése kulcsfontosságú lépés Törökország gázcsomóponttá válásában, és éppen olyan fontos Azerbajdzsán számára az ország nemzetközi megítélése szempontjából. A TANAP-pal ugyanis Baku bizonyíthat, mint megbízható gázexportőr, és az európai energiabiztonsághoz is hozzájárulhat. Mivel azonban a csővezeték a török-bolgár határon véget ér, csak és csak egy „meghosszabbítás” után juthat el az európai területekre, természetesen a vezeték folytatására is létezik már terv – a TAP (Trans Adriatic Pipeline), így a Déli Gázfolyosó – bár több vezeték összekapcsolódása által – a valóságban is realizálódhat.⁸

AZ ENERGIASZTRATÉGIÁK ÚJRAGONDOLÁSA AZ OROSZ-UKRÁN GÁZVITÁK UTÁN

A 2006-os és a 2009-es orosz-ukrán gázviták több országot – így Oroszországot, és azon EU-s tagállamokat, melyek az orosz importtól függenek – valamint az Európai Uniót is arra készítettek, hogy vizsgálják felül energiastratégiáikat. Noha az európai diverzifikációs törekvések már 2006 előtt is jelen voltak, az orosz-ukrán gázviták szerepe ebben a kérdésben meghatározó. Az orosz lépések mellett Ukrajna magatartása is fontos, hiszen az exportőrök szemében, mint tranzitország, megbízhatatlannak bizonyult a

⁷ A csővezeték tervezett kezdeti kapacitása 16 milliárd köbméter, melyet több lépcsőben terveznek bővíteni, 2023-ra évi 23 milliárd köbméterre, 2026-ra pedig 31 milliárd éves köbméter kapacitásra. forrás: <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-azeri-pipeline-project-on-track-tanap-executive-says.aspx?pageID=238&nID=104887&NewsCatID=348>, letöltés ideje: 2017. január 27.

⁸ <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/turkey-and-regional-energy-security-on-the-road-to-2023-summer-2013-en.pdf>, letöltés ideje: 2016. október 26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

gázszolgáltatásban. A két fél között kialakult vita elsősorban az orosz gáz árának növekedésével magyarázható, de nem kerülheti el a figyelmünket az akkori ukrán – nyugatbarát – belpolitika, és az ezzel kapcsolatos orosz reakciók. Az ukrán gázszállításokkal kapcsolatos európai bizalomvesztés legalább olyan fontos aspektusa lett az EU-s országok energiapolitikáinak újragondolásában, mint az orosz gáz alternatívájának keresése. Vagyis mind az orosz-ukrán gázháború energiabiztonságra gyakorolt hatása, mind az aktuális orosz lépések – Krim-félsziget, mélyülő orosz-ukrán válság – csakis erősítik az EU gázdiverzifikációs törekvéseit. A gázvitákban megjelenő ár- és tranzitdíjak kérdése, valamint a vezetékhálózat feletti befolyásszerzés és a hosszú távú szerződések⁹ problémája meghatározó elemei egy tranzitországgal kapcsolatos energiabiztonsági dilemmának, melyek akár tanulságként is szolgálhatnak egy hasonló szerepre aspiráló állam számára.

Mindezek mellett a gázvitával kapcsolatban megjelent két új geopolitikai igény. Egyrészt az EU keres új gázforrást új útvonallal együtt, illetve a Gazprom az európai piacra vezető lehetséges alternatív irányokat vizsgálja. Az időközben súlyosbodó orosz-ukrán válság geopolitikai hozadéka a Déli Áramlat gázvezeték koncepció, mely orosz gázt szállított volna a Fekete-tengeren keresztül Bulgárián át az európai országokba. A terv azonban 2014-ben lekerült a napirendről, egyrészt az EU-s energiapolitikai szabályozások – mely szerint nem lehet egy tulajdonban a vezeték üzemeltetője és a földgáz – másrészt a mélyülő ukrán válság miatt.

Ráadásul nem csupán orosz-ukrán relációban vannak jelen a konfliktusok, hanem a Közel-Kelet és Észak-Afrika energiahordozókban gazdag országaiban is, vagyis a válságok egy időben jelentkeznek az energiaexportőr és tranzitországokban. Ez pedig azt eredményezi, hogy az európai energiabiztonság geopolitikai dimenziói előtérbe kerülnek. Ezt a felismerést tükrözik az utóbbi időben megvalósult, épülő vagy csak a tervek szintjén maradt gázvezetékek rendszere is.^{10,11}

Európában a hagyományos szénhidrogének iránt egyelőre nem csökken a kereslet, jóllehet az EU-ban kiemelten fontos a megújuló energiák kérdése. Mivel a kőolaj és földgáz kérdése geopolitikailag meghatározott, nagyban hatnak rá a nemzeti politikák, illetve a már meglévő kereskedelmi kapcsolatok. Az európai energiastratégiával foglalkozó

⁹Deák András György: Orosz-ukrán gázháború újra, in: http://kci.gov.hu/download/9/e9/b0000/Tanulmányok_2009_03_%5B%C3%BAJ_publik%C3%A1ci%C3%B3_%5D.pdf, letöltés ideje: 2016. november 10.

¹⁰ Északi Áramlat (Németország-Oroszország között; működik), Északi Áramlat II (Németország-Oroszország között; terv) Török Áramlat (Oroszország – Törökország, terv) Nabucco (Azerbajdzsán-Törökország – Bulgária- Románia- Magyarország-Ausztria útvonallal; terv volt, lekerült a napirendről), Transzkaspi gázvezeték (Türkmenisztán-Azerbajdzsán között; terv, jelenleg nincs realitása) TANAP (Transzantóliai Gázvezeték, Azerbajdzsán-Törökország között; épül) TAP (Transzadriai Gázvezeték Görögország-Albánia-Olaszország, terv) Medgaz (Algéria-Spanyolország között, működik)

¹¹ Richard Youngs: A New Geopolitics of EU Energy Security, in: <http://carnegieeurope.eu/2014/09/23/new-geopolitics-of-eu-energy-security-pub-56705>, letöltés ideje: 2016. november 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

dokumentumokon szintén nyomot hagyott az orosz fenyegetés. Ezen stratégiák fontos része a tagállamok tárolókapacitásainak növelése, valamint az egymás iránti szolidaritási mechanizmusok kidolgozása – különösen a fordított irányú szállítások lehetővé tétele. Ez főleg a kelet-közép-európai országok miatt fontos, hiszen ezek az országok nagyban függenek az orosz gáztól. Hasonlóan fontos az LNG terminálok építése, és a tagállami koordináció a gázvezetékek építésével kapcsolatban – vagyis egyik tagállam se hozza hátrányos helyzetbe a másikat azáltal, hogy például kimarad egy projektből. Fontos alapelv, hogy egyik tagállam se ássa alá a másik energiabiztonsági törekvéseit.¹²

Az EU-s energiastratégiának természetesen továbbra is része a Déli Gázfolyosó, sőt a rendszer az azeri gázon kívül hosszú távon akár iraki és türkmén gáz vásárlását is lehetővé tenné. Éppen ezért fontos kérdés a Török Áramlat projekt, hiszen elviekben akár még blokkolhatja is a Déli Gázfolyosót. Vagyis egy európai energiabiztonsággal kapcsolatos dilemmával állunk szemben, melynek lényege a következő: fenyegeti-e az EU energiabiztonságát a Török Áramlat azáltal, hogy stabilizálja az orosz gáz jelenlétét az EU bizonyos tagállamainak piacain? Hiszen az EU csökkenteni szeretné az orosz gáztól való függését annak ellenére, hogy egyelőre nem tud megfelelő alternatívát felajánlani – különösen a kelet-közép-európai államok számára.¹³ Ennek fényében úgy tűnik, hogy az orosz gáz továbbra is jelentős szegmense lesz az európai energiafelhasználásnak. Jelenleg nincs más „útvonala” az európai energiabiztonságnak, csupán az épülő TANAP vezeték, mely mostani tudásunk szerint meglehetősen csekély mennyiséget juttat majd Európába. Ha meg is valósul egyszer egy tényleges európai forrásdiverzifikáció, az bizonyosan nem a közeljövőben lesz. Ehhez ugyanis egységes politikai akarat és megfelelő mennyiségű anyagi ráfordítás is szükséges. Végső soron a legjelentősebb európai gázvezeték-projekt – mely egy időben megtestesítette az orosz gáz alternatíváját – a Nabucco is abba bukott bele, hogy a projekt tényleges építési szakaszában már nem volt mögötte sem az egységes európai támogatás, sem az ígért pénzforsás. Sőt, a Nabucco politikai napirendről való lekerülése után nem volt „utóda” a koncepciónak Brüsszel részéről. Ellentétben a Gazprommal, mely folyamatosan dolgozik az exportútvonalak lehetséges kialakításán. Az ukrán tranzit helyett kidolgozták az Északi Áramlat II-t és Déli Áramlatot, majd ennek újabb verzióját, a Török Áramlatot. Vagyis az aktivitás és az alternatívák keresése az exportőr részéről kézzel fogható lépésekben is megnyilvánul.

Az EU és Oroszország között energetikai kapcsolatok vegyes képet mutatnak. Az EU egyrészt aggódik a túlzott orosz gázfüggőség miatt, attól tart, hogy Moszkva politikai fegyverként is használná a vezetékeit. Orosz vélemények szerint Brüsszel próbálja aláfosni az orosz gazdasági érdekeket, valamint kísérletet tesz arra, hogy behatoljon az érdekszférájába – amennyiben volt szovjet tagköztársaságoktól próbál gázt beszerezni. Az

¹²Stratos Puorzitakis: The energy security dilemma of Turkish Stream, in: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=60861> letöltés ideje: 2016. november 16.

¹³uo.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

EU igen komoly erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a belső gázpiacát fejlessze, szabályozza, ezzel szemben az orosz-európai energiakapcsolatok terén nincs elmozdulás. Eltérő tagállami álláspontok természetesen vannak, ennek legjobb példája az Északi Áramlat gázvezeték, mely Oroszországból a Balti-tengeren keresztül Németországba szállít gázt, ráadásul napirenden van ennek kibővítése Északi Áramlat II. néven.

TÖRÖKORSZÁG VEZETÉKES GÁZTRANZITBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEI, ÉS AZ EURÓPAI ENERGIABIZTONSÁG

A bipoláris világ megszűnésével, és az energiabiztonság – ellátásbiztonság felértékelődésével egyidős az a törekvés, mely szerint Törökország összekötő szerepet tölthet be Kelet és Nyugat között. A szénhidrogénekben gazdag keleti térség és az ebből a szempontból importfüggő európai kontinens között Ankara földrajzilag egyértelmű kapocs lehet. Ebben a vonatkozásban mind a Kaszpi-tengeri (azeri, türkmén), mind a közel keleti (iraki, iráni) földgáz elszállítása számításba jöhet. Az azerbajdzsáni Sah Deniz gázmezőkkel kapcsolatos kereslet '90-es évekbeli élénkülése – és a nemzetközi olaj- és gázipari cégek térségbeli megjelenése – óta elméletben többféle lehetőség is felmerült az azeri gáz elszállítással és kereskedelmével kapcsolatban.¹⁴ Oroszország, és Kína mellett az egyik legfontosabb érdeklődő az Európai Unió lett, mely egy Törökország területén keresztülhaladó vezetékkel látta megvalósíthatónak az azeri gáz Európába történő szállítását. A Déli Gázfolyosó koncepcióban éveken keresztül a Nabucco-projekt volt az a tervezett vezeték, mely meghatározta az EU energia-diverzifikációs törekvéseit, és az orosz gázfüggőség alternatíváját jelentette. A Nabucco végül elbukott, ezután több kisebb-nagyobb projekt versengett az azeri gáz Európába történő eljuttatásáért. A befutó végül is a TANAP projekt lett, mely az azeri-török stratégiai energiapartnerség szimbólumává vált, bár tervezett kapacitása – egyelőre – messze elmarad a benne lévő potenciáltól.¹⁵ A TANAP projektben rejülő lehetőség kiaknázásának két fontos feltétele van. Az egyik a szállított gáz forrásainak diverzifikálása, a másik pedig a kapacitásbővítés. A két feltétel között nyilvánvaló a párhuzam. Több forrás bevonása esetén ugyanis számolni lehet a szállított gáz mennyiségének növelésével. Egyelőre azonban csak az azeri gáz jöhet számításba. Az említett feltételek megvalósulásától függetlenül Törökország energia-elosztó szerepe a Török Áramlat és a TANAP vezetékek megépülésével Ankara egyik legfontosabb geopolitikai kitérési pontjává válhat. Az energiatranzit megerősödése több aspektusból is meghatározó lehet az ország kül- és biztonságpolitikájában.

A csővezetékek építése a függőség létrehozásának alapvető tényezője. A vezetékek ugyanis minimum évtizedekre meghatározzák a kereskedelem irányát, kialakítva ezzel a

¹⁴Marosvári Csaba: Azerbajdzsán – a Kaszpi-tenger kulcsa? In http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb12_02_marosvari_csaba.pdf, letöltés ideje: 2016. szeptember 21.

¹⁵a vezeték éves tervezett kapacitása évi 16 milliárd köbméter, melyből Törökországban 6 milliárd marad

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

dependencia rendszereit.¹⁶ Törökország vezetékes gázzállításban betöltött szerepe az említett vezetékek tényleges működésével minden bizonnyal stratégiai jelentőségűvé válik, egészen addig, ameddig a gáz vezetékeken történő elszállítása elsőbbséget élvez más, alternatív technológiákkal szemben. Jelenleg a vezetékes szállítás legfontosabb konkurenciája az LNG¹⁷ terminálok építése.

GÁZVEZETÉKEK VS LNG – AZ LNG SZEREPE AZ EU GÁZSTRATÉGIÁJÁBAN

Az LNG egyre jelentősebb szerepet tölt be a világ – és Európa – energiabiztonságában. Az LNG -161 Celsius hőmérsékletű, és folyékony halmazállapotú. 1 m³ cseppfolyós gázból 600 m³ normál állapotú gáz nyerhető. Ebben a formában földgáz tárolása és szállítása egyszerűbb, ezért kereskedelmében egyre több ország érdekelt. A cseppfolyósított földgáz legfőbb előnye tehát térfogatában rejlik, hiszen a lehűtött gáz hatszázad részére zsugorodik össze, így nagyobb távolságokon szállítása meglehetősen gazdaságossá válik.¹⁸ Az LNG-t speciális, erre a célra kialakított teherhajókra szállítják, vagyis kereskedelméhez elengedhetetlenek a mélytengeri kikötők. Az LNG fogadásához LNG-terminálok megléte vagy építése szükséges. Ezen létesítményekben a cseppfolyósított földgázt ismét légneművé alakítják, és a gázvezeték-rendszerekbe pumpálják. Az LNG-technológia – különösen a kínálati oldal folyamatos bővülése miatt – a jövőben valószínűleg nagyban hozzájárul az európai kontinens ellátásbiztonságához. A rendszer kiépítése azonban meglehetősen költségigényes, egy beruházás megtérülési ideje legalább 30 év.¹⁹ Az LNG-technológia a vezetékes gázzállításokhoz viszonyítva a 3 500-4 000 km-t meghaladó hosszúságú vezetékek esetén már gazdaságosabb. Az ennél hosszabb vezetékek üzemeltetéséhez már több gázt kell a kompresszorokhoz felhasználni, mint amennyi a szállított gáz mennyisége. A tengeri vezetékek esetében ez a határ 1 200 km-nél jelentkezik.²⁰ Az EU mindenesetre kiemelt beruházásként kezeli az LNG terminálok építését, a beszerzés diverzifikálásában és az ellátásbiztonság növelésében kiemelt szerep jut az LNG-technológiának és a gáztározóknak.

Az LNG-vel kapcsolatos legfontosabb kérdés, hogy képes-e versenyezni a vezetékes

¹⁶ Fischer, Severin: Turkey and the Energy Transit question, in:

<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=64382>, letöltés ideje: 2016. szeptember 21.

¹⁷ Liquefied Natural Gas ,vagyis cseppfolyósított állapotú folyékony gáz, melynek lényege, hogy a kitermelt gázt cseppfolyósítás után erre a célra kifejlesztett tankerekbe töltik, majd LNG fogadására alkalmas terminálokba szállítják. Az elmúlt pár évben dinamikus ütemben bővültek az iparághoz köthető beruházások, és újabb és újabb államok kapcsolódtak be a cseppfolyós gáz világméretűvé nőtt piacára, forrás: http://www.portfolio.hu/vallalatok/energia/a_gazpiac_nagyjai_amit_az_lng-rol_tudni_kell.118842-2.html letöltés ideje: 2015. március 20.

¹⁸ Kecse Zsuzsanna Réka: A cseppfolyósított földgáz, azaz az LNG szerepe Európában , in: http://www.southeast-europe.org/pdf/04/DKE_04_M_KECSE_LNG.pdf, letöltés ideje: 2016. szeptember 27.

¹⁹ Uo.

²⁰ <http://www.vgfszaklap.hu/lapszamok/2013/junius/lng-a-mit-tudni-illik-a-cseppfolyos-foldgazrol>, letöltés ideje: 2016. szeptember 27.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

gáz árával. Ebből a szempontból a kulcskérdés a hosszú távú versenyképességben rejlik. Mivel egyrészt Európa importfüggősége a földgáz tekintetében a közeljövőben nem fog csökkenni, másrészt a globális LNG-piac egyre növekszik, valamint az LNG már most is jelentős szerepet tölt be az uniós gázellátásban, az EU energiapolitikájában az LNG meghatározó tényező.²¹ Az LNG egyik legnagyobb előnye a kínálati oldal dinamikus bővülésében jelentkezik. A beszerzési források sokszínűsége elengedhetetlen feltétele az ellátásbiztonságnak. Jelenleg Qatar a világ legnagyobb LNG-szállítója, mellette meg kell említenünk Malajziát, Nigériát, Indonéziát és Ausztráliát. Az LNG árát a vezetékes gáz árához képest jelenleg olyan globális tényezők határozzák meg, mint a valutaárfolyamok, a szállítási költségek, a cseppfolyósítás, és visszagázosítás költsége, valamint a világ LNG kereslet-kínálati viszonyai. Ebből a szempontból meghatározó lehet a hatalmas ázsiai kereslet, mely felverheti az árakat.

Annak érdekében, hogy az EU teljes mértékben képes legyen kiaknázni a globális LNG-piac nyújtotta lehetőségeket, a tagállamoknak a belső piac érdekeinek megfelelően elérhetővé kell tenni az LNG-szállításokat a meglévő infrastruktúrán keresztül az uniós egészében.²² Ami az uniós LNG-infrastruktúrát illeti, a terminálok megoszlása az EU-ban nem optimális. Míg Észak- és Nyugat-Európa tengerparti országai számos LNG-kikötővel rendelkeznek, ez a szám a volt szovjet blokk országaiban – vagyis a balti, közép-keleti és délkeleti régióban – elenyésző. A jelenlegi uniós jogszabályok – különösen a Harmadik Energia Csomag – és a hálózati előírások elsősorban az egységes belső gázpiac fejlesztését szolgálják. Az EU tehát mindenképpen fejlesztené az LNG hálózatát, egyrészt összekapcsolásuk, másrészt új terminálok építésének ösztönzésével, a prioritás viszont sokkal inkább – a Harmadik Energia Csomagnak köszönhetően – az egymás infrastruktúrájához való hozzáférés, ez pedig csekély ösztönző tényező lehet új terminálok építéséhez.²³ A Nyugat-európai országok ezért jóval ellenállóbbak az esetleges ellátási zavarokkal szemben, és kevésbé kiszolgáltatottak egyetlen nagy gázszolgáltatónak, ellentétben Kelet-Közép-Európa országaival.²⁴

Az LNG-technológia a vezetékes gázszállításához képest sokkal „rugalmasabb” megoldás, hiszen közvetlenebb kapcsolatot teremt a globális gázpiaccal. Ezen terminálok jelentősen átrajzolhatják a termelők és a fogyasztók kapcsolatrendszerét, a politikai és gazdasági kapcsolatokat, illetve az energiafüggőség rendszerét, különös tekintettel a tranzit országok pozícióira. A tranzitországok ugyanis nem csupán szállító közegként vannak jelen a piacokon, hanem egyrészt jelentős végső felhasználók, valamint

²¹ <http://www.vgfszaklap.hu/lapszamok/2013/junius/lng-a-mit-tudni-illik-a-cseppfolyos-foldgazrol>, letöltés ideje: 2016. szeptember 27.

²² <http://www.gastechnews.com/lng/the-eu-strategy-for-lng-and-gas-storage/>, letöltés ideje: 2016. szeptember. 27.

²³ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-310_hu.htm, letöltés ideje: 2016. szeptember 29.

²⁴ Jelenleg a lengyelországi Swinoujsciében, a litvániai Klapédiában, a görögországi Revithoussaban működnek LNG-terminálok, valamint építés alatt áll egy LNG-terminál a horvátországi Krk szigeten

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

rendelkeznek a külpolitikai nyomásgyakorlás fegyverével.²⁵

A TÖRÖK ÁRAMLAT PROJEKT TÖRTÉNETE

A Török Áramlat vezeték tervét 2014-ben jelentette be Gazprom, a Déli Áramlat vezeték projekt utódként. Mivel Oroszország gazdasága nagyban függ a szénhidrogének exportjától, valamint a 2006 óta többször is jelentkező orosz-ukrán gázvita – majd fegyveres konfliktussá alakuló válság – veszélyeztetik az orosz gázexport folyamatosságát, Moszkva kénytelen alternatív projektek révén útvonalait diverzifikálni. Az ukrán tranzit kiváltásának terveként született meg a Déli Áramlat terve 2007-ben, a vezeték építését azonban Vlagyimir Putyin 2014-ben felfüggesztette, mivel az EU és Oroszország között meglehetősen feszült viszony alakult ki a jelenleg is tartó ukrán válság miatt.²⁶ A Gazprom reagálva a kialakult helyzetre azonnal be is jelentette a Török Áramlat vezeték megépítését. Az eredeti tervek szerint Moszkva ezzel a vezetékkel – valamint az Északi Áramlat kibővítésével – teljesen ki kívánta iktatni az ukrán szállítási útvonalat.²⁷ 2014 decemberében a Gazprom és a Botas – a török állami olaj és gázipari vállalat – alá írtak egy szándéknyilatkozatot, mely szerint az új vezeték a Fekete-tengerben 660 km hosszan követi a déli Áramlat nyomvonalát, majd új irányt vesz, és 250 km után a bolgár part helyett a török szárazföldön végződik.²⁸

Mindezek alapján 2015 januárjában ki is jelölték az évi 63 milliárd²⁹ köbméter kapacitású új vezeték hivatalos útvonalát, azonban 2015 decemberében fel is függesztették az építését, miután a török légierő lelőtt egy orosz vadászbombázót a szíriai-török határ közelében.³⁰ Ezt követően Moszkva gazdasági jellegű szankciókat léptetett életbe Törökország ellen, melynek része volt a Török Áramlat projekt, valamint az Akkuyu atomerőmű építésének azonnali leállítás. A kapcsolatok helyreállításának orosz feltétele a hivatalos bocsánatkérés volt, melyre sor is került 2016 júliusában.³¹ Az orosz-török kapcsolatok újraélesztésével egy időben a Török Áramlat projekt is újra napirendre került.

²⁵Fischer, Severin: Turkey and the Energy Transit question, in: <http://carnegieeurope.eu/strategiceurope/?fa=64382>, letöltés ideje: 2016. szeptember 21

²⁶A Déli Áramlat – feltehetően az Európai Bizottság nyomására – nem kapta meg a szükséges engedélyeket Bulgáriától a vezeték megépítéséhez, hiszen az energiapiac liberalizálásának megfelelően nem lehet egy tulajdonban a gázlelőhely és a vezeték tulajdonjoga. Forrás: <http://figyelo.hu/cikkek/416422-kinek-jo-a-torok-aramlat>, letöltés ideje: 2015. március 21.

²⁷<http://www.vg.hu/vallalatok/energia/kijeloltek-a-torok-aramlat-gazvezetek-utvonalat-442819>, letöltés ideje: 2015. május 30.

²⁸<http://www.naturalgasworld.com/gazprom-has-green-light-offshore-turkey-31911>, letöltés ideje: 2016. október 17.

²⁹A csővezeték kapacitásának nagysága – a lefektetett csövek számának változásával párhuzamosan – többször is változott, jelen állapot szerint a kapacitás 31,5 milliárd köbméter/év lesz. Forrás: <http://turkstream.info/project/>, letöltés ideje: 2017. január 18.

³⁰http://hvg.hu/gazdasag/20151203_Ujabb_orszag_pofon_Ankaranak_felfuggesztet, letöltés ideje: 2016. szeptember 12.

³¹<http://mvm.hu/download/MVM-Hirlevel-2016.-augusztus-1..pdf> letöltés ideje: 2016. szeptember 12.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

Rövid idővel a szentpétervári Putyin-Erdogan találkozó után Alekszej Miller, a Gazprom vezérigazgatója már Isztambulban tárgyalt a témával kapcsolatban Berat Albayrak török energiaügyi miniszterrel. A szeptember 1-i találkozón a felek megállapodtak abban, hogy minél hamarabb beszerzik az összes szükséges engedélyt, melyek a projekt indításához szükségesek, valamint folytatják az orosz gáz Törökországba irányuló kereskedelmével kapcsolatos tárgyalásokat. „Az első engedélyek kiadása jó hír a Gazpromnak. A lépés török oldalról a török kormány Török Áramlathoz fűződő érdekeit tükrözi, és jelzésértékű a projekt gyakorlati végrehajtásának irányában – nyilatkozta a Gazprom.³² 2016. október 10-én megszületett a kormányközi megállapodás a projektet illetően, majd a Gazprom megkapta a szükséges engedélyeket ahhoz, hogy elkezdje a vezeték építéséhez szükséges kutatásokat a török felségvizeken.³³ Ugyanebben a hónapban megállapodás született a gáz áráról is. Ezt követték a ratifikációs eljárások. A török parlament 2016 decemberében, az orosz törvényhozás pedig ez év februárjában ratifikálta a projekt-megállapodást.³⁴

A Török Áramlat vezeték az oroszországi Anapa városából indul a Fekete-tenger partjáról, itt csatlakozik a már meglévő orosz hálózatra. A tengeri szakasz két párhuzamos vezetékét jelent – egy-egy vezeték kapacitása 31,5 évi milliárd köbméter –, építésük technológiai szempontból is innovatívnak minősül, hiszen a csövek bizonyos tengeri szakaszokon 2 200 m mélyen fekszenek majd. A tengeri szakasz a török Kiyikoy városánál ér majd véget, itt lép a szárazföldre a vezeték, innen épül tovább, és Lüleburgazban rácsatlakozik a már meglévő hálózatra, ezen keresztül éri el a végpontját, Ipsalát.³⁵ A vezeték tengeri szakaszát a Gazprom, török szárazföldi szakaszát a Botas finanszírozza.

A TÖRÖK ÁRAMLAT JELENTŐSÉGE

A Török Áramlat terve remekül illeszkedik a török energiastratégiai koncepciókba. Törökország az egyik legdinamikusabban növekvő energetikai piac a világon. A gyors keresletnövekedés az energiaszektor minden szegmensében jelen van, és az előrejelzések szerint ez a trend folytatódni fog. A szűkös hazai energiaforrások és folyamatosan növekvő energiaigény következtében az ország 75%-ban energiainportra szorul. A biztonságos energiaellátás érdekében Ankara diverzifikálni kívánja importhálózatát.³⁶ Egyedülálló földrajzi fekvéséből adódóan változatos importhálózatot

³² <http://www.naturalgaseurope.com/gazproms-turkish-stream-gains-first-turkish-permits-31521>, letöltés ideje: 2016. szeptember 20.

³³ <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/>, letöltés ideje: 2017. február 8.

³⁴ <http://www.hurriyetdailynews.com/putin-ratifies-deal-on-turkish-stream-natural-gas-pipeline-project.aspx?pageID=238&nID=109472&NewsCatID=348>, letöltés ideje: 2017. február 8.

³⁵ <http://turkstream.info/project/>, letöltés ideje: 2016. szeptember 22.

³⁶ Emellett az ország javítani kívánja energiahatékonyágát, illetve növelni kívánja az atomenergia és a megújuló energiaforrások szerepét. Az ország jelenlegi energiafelhasználásának összetétele: földgáz (35 %), a szén (28,5%), olaj (27%), víz (7%), és az egyéb megújuló energiaforrások (2,5%). in: <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, letöltés ideje: 2016. november 16.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

alakíthat ki, másrészt mind az észak-déli, mind a kelet nyugati gázszállításokban érdekelt, így nem csupán saját energiabiztonságán javíthat, hanem meghatározó regionális szereplővé válhat. Az épülő TANAP vezeték mellett mostanában a Török Áramlat gázvezetékekkel kapcsolatos hírekkel került ismét napirendre Ankara energiatranzitban betöltött szerepe. A projekt megépítése nagyban hozzájárulna a török gázpiac stabil, és egyre bővülő mértékű működéséhez. Mindemellett Törökország erőteljesen importfüggő az energiaforrások, így a földgáz tekintetében is, ráadásul van egy olyan importútvonala, mely Ukrajnán keresztül éri el az országot.³⁷ Ez az ún. Nyugati gázvezeték, mely orosz tervek szerint 2019 után szintén leállhat. A török gázimport jelentős része, 55%-a Oroszországból származik, mely a Kék Áramlaton (16 milliárd köbméter évente) és a Nyugati csővezetéken (4 milliárd köbméter évente) keresztül érkezik az országba. Ezen felül a BTE (Baku-Tbiliszi-Erzurum) vezetéken évi 6,6 milliárd köbméter Azerbajdzsánból, illetve Iránból évi 9,6 milliárd köbmétert.³⁸ A csővezetékes importon felül két LNG-terminálon keresztül még 5,7 milliárd köbmétert gáz érkezik az országba.

Recep Tayyip Erdogan török miniszterelnök stratégiai jelentőséget tulajdonít a Török Áramlat vezetéknek – jelentette ki 2016. október 10-én az Energia Világkongresszuson Isztambulban. A török elnök nyitóbeszédében hangsúlyozta, hogy Törökország olyan nagy horderejű projektekbe kezdett, melyek mind az európai, mind a hazai energiabiztonság szempontjából meghatározó fontosságúak lehetnek. A Török Áramlat mellett megemlítette a Déli Gázfolyosó-koncepciót, melyen keresztül egyelőre azeri, hosszú távon azonban akár közép-ázsiai gázt is kaphat majd Európa.³⁹ Kiemelte, hogy Törökország egy negyedik útvonal lesz, melyen keresztül gáz érkezik Európába – Algéria, Norvégia és Oroszország után.⁴⁰ A Török Áramlat megépülésével tehát Törökország megkerülhetetlen szereplővé válna az európai energiapiacra. Ez az állítás az azeri gáz Európába való eljuttatásának terve óta jelen van az energiabiztonsággal foglalkozó kutatásokban, a Török Áramlat megépülése azonban más megvilágításba helyezné az eddigi regionális energetikai kapcsolatokat, hiszen a Gazprom, mint exportőr az orosz érdekérvényesítés szempontjából meghatározó szereplő.

A Török Áramlat egyfelől tehát lehetőség Oroszország számára, hogy fenntartsa exportált gázmennyiségét, lehetőség Törökország tranzitország jellegének megerősítésében, és dilemma az EU-nak, mind gázimportőrnek. A vezeték építését joggal tekinthetjük két elszigetelődő ország – Oroszország és Törökország – stratégiai partnerségének, hiszen ezzel kapcsolatban az utóbbi időben a mind a hazai – orosz és török – mind a nemzetközi politika Putyin, valamint Erdogan esetében is – eltérő fajsúllyal

³⁷ Luca Franca: From South Stream to Turk Stream, CIEP Paper 2015/5, in: http://www.clingendaenergy.com/inc/upload/files/CIEP_paper_2015-05_web_1.pdf, letöltés ideje: 2017. január 31.

³⁸ <http://www.wec2016istanbul.org.tr/assets/2016/energy-report.pdf>, letöltés ideje: 2017. január 31.

³⁹ Ebben a kontextusban a török elnök minden bizonnyal a TANAP vezeték fejlesztési terveire utalt

⁴⁰ <http://www.naturalgasworld.com/turkey-strongly-supports-turkish-stream-eyeing-turkmen-attendance-erdogan-32063>, letöltés ideje: 2016. október 18.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

ugyan, de – számos aktualitással szolgált. A Török Áramlat építése viszont a két ország közeledése mellett egyéni hasznokkal is kecsegtet orosz és török részről egyaránt.

A vezeték – ami elsősorban Gazprom projekt, hiszen a beruházás teljes tengeri szakaszát a Gazprom finanszírozza – természetesen fontos orosz érdekeket képvisel majd. A projekt legfőbb ismérvei, hogy gázt szállít Európáig, elkerüli Ukrajnát, és befolyást szerez az egyre jelentősebb török gázpiacon.⁴¹ A görög határig épülő vezetéket ugyan a Gazprom nem tervezi továbbépíteni Európába, minden bizonnyal lesz más vállalat, amely ezt megteszi. Így aztán Moszkva kimaradhat az EU Harmadik Energia Csomagja jelentette „bonyodalmakból”, viszont politikai-exportőri befolyása változatlan maradhat. Valószínűsíthető ugyanis, hogy a jövőben kieső, eddig ukrán területekről érkező gázmennyiség hiányként jelentkezik Kelet-Európában.

A Déli Gázfolyosó legfőbb funkciója európai szempontból – az azeri gáz kereskedelmén túl – az orosz gáztól való függés csökkentése. Bizonyos szempontból ez is megvalósul, hiszen a TANAP vezetéken keresztül minden bizonnyal részesülhet majd a kontinens az azeri gázból. Ez a mennyiség azonban az orosz gáz kiváltására nem lesz elegendő. Az évi 10 milliárd köbméter tervezett kapacitás ugyanis elenyésző mennyiség az európai gázfogyasztáshoz képest, másrészt a Török Áramlat tervezett kapacitásához – 31 milliárd köbméter – is. Bár egyes elemzések szerint csekély az esélye a vezeték megépítésének, Oroszország kénytelen valamilyen irányba vezetéket építeni, amennyiben az ukrán tranzitot kiiktatja 2019 végén. A bizonytalanságot azonban növeli a török puccskísérlet után kialakult helyzet, mely orosz szempontból is rejthet kockázatokat. A vezeték megépülése esetén Törökország – hasonlóan Ukrajnához – bekapcsolódhat az EU-orosz kapcsolatok alakításába. A jelenlegi politikai helyzetben nem lenne kívánatos, ha Ankara befolyással rendelkezne az európai gázpiacra. Ezzel kapcsolatban figyelemztető jel lehet az utóbbi hónapok eseményei közül a „menekültpolitika” és a „vízummentesség” kezelése a török kormány részéről. Vagyis egy török gázfolyosó csak abban az esetben lenne optimális, ha a török fél csupán szállítóként lenne jelen a gázkereskedelemben. Ez a forgatókönyv azonban a jelenlegi nemzetközi kapcsolatokban nem reális.⁴²

A Török Áramlat vezetékkel kapcsolatos kérdéskör egy török-orosz-EU háromszereplős politikai, gazdasági kapcsolatokat meghatározó háromszögben realizálódhat. Ebben a tekintetben az orosz-török energetikai kapcsolatok vélhetően hatással lesznek az európai energiabiztonságra. Az EU, mint nagyfogyasztó, az oroszok, mint szállítók jelennek meg, természetesen más-más energiabiztonsággal kapcsolatos stratégiát alkalmazva. Mellettük pedig Törökország, mely elsősorban saját, hazai szempontjait kívánja érvényesíteni – azaz a török piac maximális gázellátottságát. Ezen felül azonban közvetett szerepe lehet mind az európai gázimport, mind az orosz gázszállítások útvonalaihoz köthető kérdésekhez. A

⁴¹Francois Koch: Turkish Stream and its implications for the EU, in: <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2015/04/EPB341.pdf>, letöltés ideje: 2016. október 21.

⁴²<http://www.naturalgaseurope.com/turkey-and-the-energy-transit-question-31318>, letöltés ideje: 2016. szeptember 29.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

helyzetet természetesen bonyolítja a nagyhatalmi és regionális vetélkedés (szíriai beavatkozás, ukrán helyzet, török-orosz közeledés), vagyis mind geopolitikai, mind energiabiztonsági feszültséget okozhat a Török Áramlat.⁴³

ÖSSZEZÉS

Törökország számára a kedvező geopolitikai környezet a lehetőségek mellett kihívásokat is tartogat. Lehetőség az energiabiztonság területén, hiszen az energiatranzitban való aktív részvétel növelheti a hazai ellátásbiztonságot, valamint hozzájárulhat az gázkereskedelem növekedéséhez. A gázcsomóponttá fejlesztés makroökonómiai hatásai, a gázszektor kínálati versenyezetése és a bővülő beszerzési források számtalan előnyhöz juttathatják a török gazdaságot, és meghatározó tényezővé válhat az európai gázimportban is. Az azeri és az orosz stratégiai partnerség alapvető feltétele annak, hogy Törökország eddigi, szűkebb régióban betöltött – és jól működő – szerepe a gázszállítások terén kiszélesedjen. Az a geopolitikai előny, melyet Azerbajdzsán jelent Törökország számára a gázkereskedelem terén, most a Török Áramlat megépülésével bővíthet. Ebben az esetben Oroszország még a jelenleginél is komolyabb befolyásra tenne szert a török gázszektorban, valamint a vezeték Brüsszel szempontjából komoly riválisává válhat a Déli Gázfolyosónak.⁴⁴

A Török Áramlat vezeték a Gazprom projektek közül – az Északi Áramlat II. után – a második legfontosabb alternatív útvonal az ukrainai tranzit-hálózat teljes leállítását utáni időszakra vonatkozóan. A vezeték természetesen fontos fejezet az orosz-török gázkereskedelemben, valódi haszna viszont az európai exportból származna. Az EU-s piacokra való kijutást jelenleg blokkolják a versenyjoggal és energetikával kapcsolatos szabályozások. Ezt a tényt némileg árnyalja az eltérő tagállami gázimport-struktúra, és az orosz gáz alternatívájának hiánya – különösen a kelet-közép-európai uniós országok viszonylatában.

Természetesen ahhoz, hogy Ankara tényleges, és az Európai Unió számára is fontos gázcsomóponttá váljon, kihívásokkal is szembesülhet. Az első ilyen a már említett uniós gázpiac, valamint az előírásainak való megfelelés. De ide sorolhatjuk a szállítások terén megnyilvánuló megbízhatóságot – mely tényező elsődleges az ellátásbiztonság területén – valamint az energiapolitikát fegyverként használó politikai befolyásszerzés lehetőségét.

⁴³ Volkan Özdemir: The EU-Russia-Turkey Energy Triangle, in: European Centre for Energy and Resource Security 'Reflections' Working Paper Series Volume 2, Spring 2016, in: <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/warstudies/research/groups/eucers/pubs/reflections-2.pdf>, letöltés ideje: 2017. január 31.

⁴⁴ A rivalizálás – elméleti síkon - a tervezett vezetékekkel kapcsolatban máris testet öltött, hiszen a TANAP és a Török Áramlat vezetékek végpontjai egyazon török állomáson végződnek majd. Innen a Déli Gázfolyosó keretein belül a TANAP-ra rá fog csatlakozni a TAP csővezeték. A Gazprom máris élénken érdeklődik a TAP-vezeték iránt, hiszen ha ebbe a vezetékbe sikerülne eladnia az orosz gázt, akkor kimaradhat az EU Harmadik Energia Csomagja jelentette problémákból, hiszen a TAP vezetéknek nem tulajdonosa a Gazprom.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

Amennyiben tehát török területeken keresztül elérhetővé válnak Európa számára a világ gáztartalékai, és az ország szerves részévé válna az európai gázkereskedelemnek, minden bizonnyal átértékelődne az uniós-török kapcsolatok. A Török Áramlat megépülésével pedig Ankara az orosz gázszolgáltatás viszonyrendszerében is felértékelődne. Az mindenestre biztosnak tűnik, hogy a Török Áramlat megépülése új fejezetet nyitna az európai energiabiztonság történetében is, és a török-orosz gazdasági-politikai kapcsolatokban egyaránt.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Deák András György: Orosz-ukrán gázháború újra, in: http://kki.gov.hu/download/9/e9/b0000/Tanulmányok_2009_03_%5B%C3%BAj_publik%C3%A1ci%C3%B3_%5D.pdf, letöltés ideje: 2016. november 10.
2. Fischer, Severin: Turkey and the Energy Transit question, in: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=64382>, letöltés ideje: 2016. szeptember
3. Franca, Luca: From South Stream to Turk Stream, CIEP Paper 2015/5, in: http://www.clingendaenergy.com/inc/upload/files/CIEP_paper_2015-05_web_1.pdf, letöltés ideje: 2017. január 31.
4. Kecse Zsuzsanna Réka: A cseppfolyósított földgáz, azaz az LNG szerepe Európában, in: http://www.southeast-europe.org/pdf/04/DKE_04_M_KECSE_LNG.pdf, letöltés ideje: 2016. szeptember 27.
5. Koch, Francois: Turkish Stream and its implications for the EU, in: <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2015/04/EPB341.pdf>, letöltés ideje: 2016. október 21.
6. Marosvári Csaba: Azerbajdzsán – a Kaszpi-tenger kulcsa? In: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb12_02_marosvari_csaba.pdf, letöltés ideje: 2016. szeptember 21.
7. Özdemir, Volkan: The EU-Russia-Turkey Energy Triangle, in: European Centre for Energy and Resource Security 'Reflections' Working Paper Series Volume 2, Spring 2016, in: <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/warstudies/research/groups/eucers/pubs/reflections-2.pdf>, letöltés ideje: 2017. január 31.
8. Puorzitakis, Stratos : The energy security dilemma of Turkish Stream, in: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=60861> letöltés ideje: 2016. november 16.
9. Youngs, Richard: A New Geopolitics of EU Energy Security, in: <http://carnegieeurope.eu/2014/09/23/new-geopolitics-of-eu-energy-security-pub-56705>, letöltés ideje: 2016. november 10.
10. Turkey and the regional energy security on the road to 2023, in: <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/turkey-and-regional-energy-security-on-the-road-to-2023-summer-2013-en.pdf>, letöltés ideje: 2016. november 20.
11. <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, letöltés ideje: 2016. november 1.
12. Turkish Energy Market Outlook, in: <http://www.wec2016istanbul.org.tr/assets/2016/energy->

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 1. szám

- [report.pdf](#) , letöltés ideje: 2016. október
13. <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-azeri-pipeline-project-on-track-tanap-executive-says.aspx?pageID=238&nID=104887&NewsCatID=348>, letöltés ideje: 2017. január 27.
  14. <http://www.naturalgaseurope.com/turkey-and-the-energy-transit-question-31318>, letöltés ideje: 2016. szeptember 29.
  15. <http://www.wec2016istanbul.org.tr/assets/2016/energy-report.pdf>, letöltés ideje: 2017. január 31.
  16. <http://www.naturalgasworld.com/turkey-strongly-supports-turkish-stream-eyeing-turkmen-attendance-erdogan-32063>, letöltés ideje: 2016. október 18.
  17. <http://www.naturalgasworld.com/gazprom-has-green-light-offshore-turkey-31911>, letöltés ideje: 2016. október 17.
  18. <http://turkstream.info/project/>, letöltés ideje: 2017. január 18.
  19. http://hvg.hu/gazdasag/20151203_Ujabb_orsz_pofon_Ankaranak_felfuggeszetet, letöltés ideje: 2016. szeptember 12.
  20. <http://mvm.hu/download/MVM-Hirlevel-2016.-augusztus-1..pdf>, letöltés ideje: 2016. szeptember 12.
  21. <http://www.vgfszaklap.hu/lapszamok/2013/junius/Ing-a-mit-tudni-illik-a-cseppfolyos-foldgazrol>, letöltés ideje: 2016. szeptember 27.
  22. <http://www.gastechnews.com/Ing/the-eu-strategy-for-Ing-and-gas-storage/>, letöltés ideje: 2016. szeptember. 27.
  23. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-310_hu.htm, letöltés ideje: 2016. szeptember 29.
  24. <http://www.vg.hu/vallalatok/energia/kijeloltek-a-torok-aramlat-gazvezetek-utvonalat-442819>, letöltés ideje: 2015. május 30.
  25. <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/>, letöltés ideje: 2017. február 8.
  26. <http://www.hurriyetdailynews.com/putin-ratifies-deal-on-turkish-stream-natural-gas-pipeline-project.aspx?pageID=238&nID=109472&NewsCatID=348>, letöltés ideje: 2017. február 8.